

خاطره گل سرخ

عبدالله مستوفی، انگیزه ساخت خیابان ولیعصر (عج) را تصمیم پهلوی اول برای پیوند کاخ سعدآباد به کاخ مرمر می‌داند. او در کتاب «شرح زندگانی من» می‌نویسد: «از کارهای شهرداری‌های آن دوره در ختکاری خیابان‌هاست. هر سال در فصل بهار بلدی به مکلف بود آنچه از درختان کاشته سال قبل، به واسطه بی‌توجهی رفتگرها خشک شده بود، واکار بزند و سالی نبود که در دو، سه تا از خیابان‌های عقب‌مانده، یا جدیدالاحداث، درختکاری اولیه صورت نگیرد. به‌ویژه خیابان پهلوی که به فاصله هر ۲ متر یک درخت چنار و به علاوه بین هر ۲ چنار یک بوته گل سرخ هم کاشتند. بنابراین در ۲ سوی مسیر ۱۸ کیلومتری خیابان، مجموعاً ۱۸ هزار چنار کاشته شد. البته برخی این تعداد را تا ۲۴ هزار اصله نیز برآورد کرده‌اند.»

چرا حال چنارهای خیابان ولیعصر عج خوب نیست؟

مصطفی خوشنویس
عضو کمیته ثبت آثار طبیعی میراث فرهنگی

درخت چنار از روزگاران گذشته در فرهنگ ما جایگاهی رفیع داشته است. چوب این درخت ارزشمند است، بافت مناسبی دارد و در معماری‌های گذشته و نیز در مکان‌های مذهبی، همچنین برای مرزبندی و سرسبزی محیط زندگی و... مورد استفاده قرار می‌گرفته است. به همین علت ما ایرانی‌ها برای چنار احترام و اهمیت زیادی قائل بوده و هستیم. از سوی دیگر، باید بدانیم که گذشتگان ما با درخت دوست بودند و آن را جزوی از خانواده محسوب می‌کردند. در گذشته که مانند امروز استفاده از انرژی‌های فسیلی گسترش نداشت، مردم از چوب به عنوان سوخت استفاده می‌کردند، اما با این حال گاهی سرمارا به جان می‌خریدند ولی درخت را نمی‌بردند. در فرهنگ ما شکستن شاخه‌ای از درخت مانند شکستن بال فرشتگان است. با این پیشینه جای تأسف است که حال درخت‌های چنار در خیابان ولیعصر (عج) را اینگونه می‌بینیم. اما علت چیست؟

امروز شرایط اقلیمی تهران به گونه‌ای تغییر کرده که بیشترین فشار آن به چنارهای این کلانشهر وارد شده است. امروز آنچه ما از تهران ۱۵۰ سال پیش در تصور داشتیم تغییر کرده است و تهران تبدیل به شهری بزرگ با ساختمان‌های بلند و خیابان‌های عریض شده است. هزاران کیلومتر آسفالت خیابان‌ها و پشت‌بام‌ها را پوشانده است و همین وضع ضریب جذب حرارت را چند برابر کرده است. حرارت کولرگازی‌ها و حرکت حجم زیادی از خودرو در شهر موجب شده است میزان گرما در تهران از حد طبیعی بالاتر برود.

چرا چنارهای خیابان ولیعصر (عج) کنار جوی آب کاشته شده است؟ در گذشته برای تأمین رطوبت ریشه‌ها، نشت آب جوی‌ها توسط ریشه‌ها جذب می‌شد و از این طریق درخت‌ها زنده می‌ماندند. اما امروز جوی‌ها را سیستمی کرده‌ام تا ز نشت آب جلوگیری کنیم.

خیابان ولیعصر (عج) مدت‌هاست ثبت ملی شده و به همین دلیل باید در حفظ آن تلاش کنیم. باید بدانیم زمانی در همین خیابان ۲۴ هزار اصله درخت وجود داشت. امروز این آمار نزول کرده است. بارها و بارها شاهد بودیم درخت‌ها در اثر باد و... ریشه‌کن شده‌اند. چرا؟ چون در طول سال‌ها با توسعه پیاده‌رو، سنگ و سیمان کردن جوی و البته خفه کردن خاک، ریشه‌های درخت را از اکسیژن محروم کرده‌ایم. طبیعی است که در این شرایط ریشه‌ها دچار زوال شوند. راهکار چیست؟ واقعیت این است که اگر درخت‌های خیابان ولیعصر (عج) ثبت ملی نشده بودند می‌توانستیم در مورد ایجاد تنوع گونه‌های درخت در این خیابان صحبت کنیم. در این وضعیت می‌توانستیم در پی درخت‌هایی با نیاز آبی کمتر باشیم، چرا که چنار با بافت شهری امروز ما سازگاری ندارد. با این حال وظیفه داریم از این درخت‌ها حفاظت کنیم. امروز تکنولوژی به شکلی پیشرفت کرده است که می‌توان درخت‌های تنومند را در فضایی حفاظت شده پرورش داد و جایگزین درخت‌های فعلی کرد.

راه سبز

در باره خیابانی که هنوز هم شکوه چنارستان پایتخت را یادآوری می‌کند

اگر تهران به چنارستان مشهور است، خیابان ولیعصر (عج) را باید شکوه این چنارستان نامید. بلندترین خیابان خاورمیانه که یکی از قدیمی‌ترین خیابان‌های تهران لقب دارد، بخش جنوبی شهر را به شمالی‌ترین قسمت آن وصل می‌کند و در این میان با چنارهای بلندبالا آن را آراسته می‌نماید. چنارهای ولیعصر میراث طبیعی و سرمایه ملی محسوب می‌شوند و حفاظت از آنها وظیفه‌ای عمومی است. رد تاریخی کاشت این درختان را که بگیریم به مرور خاطرات مردانی می‌رسیم که روزها و ماه‌ها از قلمستان باغ‌های روستای کن، نهال‌های کوچک را بار اسب و الاغ می‌کردند و راهی طول‌ترین خیابان شهر می‌شدند تا این نورسیده‌ها را برای ماندگار شدن در دوسوی خیابان بکارند.

روی دیگری نگرانی

باغداران زیادی از محله کن چند صباحی مشغول این کار بودند تا کار ارباب خلیل روی زمین نماند. عبدالله درویش، از قدیمی‌های محله، می‌گوید: «پدر و عمویم چنارهای کوچک را بار الاغ می‌کردند و به سمت خیابان پهلوی سابق می‌رفتند. راستش انقلاب که شد، پدرم نگران بود مبادا او را برای اینکه بنا به دستور، درخت کاشته مجرم حساب کنند! به او می‌گفتیم تو برای شاه کار نکردی، همه باغداران و کارگرها درختانی را برای تهران به یادگار گذاشتند که وصفشان همچنان سر زبان‌هاست.»

باز آفرینی روزهای اوج

طی این سال‌ها تلاش‌های متعددی برای باز آفرینی شکوه و طراوت درخت‌های ولیعصر (عج) انجام شده است. اوایل سال در محدوده منطقه یک، ۱۵۰۰ اصله درخت چنار ۴ساله جایگزین درختان خشکیده شد. درختانی که از نهالستان‌هایی که بیشترین سازگاری را با تهران دارند انتخاب شده‌اند. در ۴ سال گذشته حدود ۴ هزار و ۳۰۰ اصله درخت ده‌ساله با بن بیش از ۵۰ سانتی‌متر در خیابان ولیعصر در فواصل مختلف کاشته و جایگزین درختان خشک شده است.

روایتی از خزینه چنارها

مجتبی رحیمی، نوه میرزا خلیل کنی، از خاطراتی سخن می‌گوید که پدرش از پدر بزرگشان نقل می‌کرد؛ خاطرات کاشت درختان خیابان ولیعصر؛ «کریم بوذرجمهر آن زمان اختیار بلدی را داشت و کاشت چنارهای ولیعصر را که مورد تأکید رضاشاه بود پیگیری می‌کرد. از همه باغداران معروف دعوت کردند تا برای این کار پیشقدم شوند. پدر بزرگم ارباب خلیل که باغدار بنام و معروفی بود، مورد تأیید قرار گرفت و اینگونه چنارهای کن سر از خیابان پهلوی سابق درآوردند.»

او نامی از باغ‌های دیگر هم می‌برد؛ «پدر بزرگم که به ارباب خلیل معروف بود، سرپرستی گروهی را برعهده داشت که درختان چنار خیابان ولیعصر را به‌ویژه از تقاطع خیابان سپه به سمت راه آهن تهیه می‌کردند و برای این کار نه تنها از باغ‌های روستای کن، بلکه از باغ‌های فراوان پیرامون تهران، مثل باغ‌های بریانک، سی‌متری جی، اطراف اکبرآباد، پل امامزاده معصوم و جاده کرج، قلمه‌ها را جمع می‌کردند. اما بیشترین قلمه‌ها از خزینه چنارهای کن بود که به دلیل مرغوبیت انتخاب شده بودند.»

قلمستان یا خزینه چنارها، به زبان محلی، جایی در باغ زانوی روستای کن بود که محدوده وسیعی را شامل می‌شد. در این خزینه بذر یا نهال درخت را کاشته و زمانی که به حد مناسب می‌رسید جابه‌جایی می‌کردند.

رحیمی می‌گوید: «پدرم تعریف می‌کرد که از زبان ارباب خلیل شنیده که وقتی نهال‌ها کاشته شد، شهردار وقت تهران، دستی روی نهال‌ها کشید و با تعجب گفت احتمالاً این درخت‌ها ریشه ندارد. چطور ممکن است این قدر سریع کاشته شود؟ خیلی زود خبر به رضاشاه رسید. آمد و دستور داد چند نهال را از خاک در بیاورند. همه تعجب کردند. نهال‌ها نه تنها ریشه داشتند بلکه ریشه‌ها قطور و به هم تنیده بودند.»

